Eeva Nykänen

7.3.2022

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuus 8.3.2022

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle lausunto valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. THL pitää tärkeänä, että Suomi edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kansallisesti ja kansainvälisesti tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Ukrainassa käynnissä oleva hyökkäyssota korostaa sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän, oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen ajankohtaisuutta.

THL pitää selonteossa omaksuttua ilmiölähtöistä lähestymistapaa lähtökohtaisesti onnistuneena, sillä se auttaa hahmottamaan laajempia kokonaisuuksia ja asioiden välisiä suhteita. Toisaalta tarkastelu jää paikoin liiankin abstraktiksi ja yksipuoliseksi tarkastelukehikon ollessa niin yleinen. THL:n jäljempänä esittämät kriittiset huomiot liittyvät pitkälti tähän. Useita keskeisiäkin ongelmakohtia ja toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistäviä prosesseja ja lainsäädäntöhankkeita on jätetty selonteossa huomioimatta tai kuvattu vain ohuesti. Liian vähäiselle huomiolle jääneistä ongelmista voidaan nostaa esiin etenkin vanhusten, lasten, vammaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden (mukaan lukien paperittomat henkilöt) oikeuksien toteutumiseen liittyvät haasteet.

Selonteossa kuvatut Suomen toiminnan lähtökohdat ovat kannatettavia. Kansainvälisen oikeuden kunnioittaminen ja sääntöpohjaisen järjestelmän vahvistaminen luovat perustan valtioiden väliselle yhteistyölle. Ihmisoikeuksien nostaminen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiöön ja painopisteen kohdentaminen läpileikkaavasti yhdenvertaisuuden, syrjityimpien väestöryhmien oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon edistämiselle on kannatettavaa.

Toisaalta Suomen toiminta kansallisella tasolla ei ole aina kaikilta osin vastannut kansainvälistä mainettamme ja Suomen toimintaa kansainvälisissä yhteyksissä. Suomi esimerkiksi edistää kansainvälisessä toiminnassa sukupuolitietoista politiikkaa, mutta kansallinen toiminta perustuu pitkälti sukupuolineutraaliuteen. Esimerkiksi naisiin kohdistuva väkivalta tunnistetaan globaaliksi ongelmaksi, mutta kansalliset Istanbulin sopimuksen toimeenpanotoimet ovat jääneet sukupuolisensitiivisyydeltään vaillinaisiksi. Suomi on saanut kriittistä palautetta tästä mm. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvovalta GREVIOlta sekä kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa valvovalta CEDAW-komitealta. Kansainvälisten ja kansallisten toimien välisiä eroja ja jännitteitä olisi ollut tärkeä kuvata selonteossa avoimemmin. THL kiinnittää huomiota myös siihen, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa käsitellään selonteossa hyvin ohuesti (s. 53–54), mikä on ongelmallista, kun otetaan huomioon se, miten merkittävästä kansallisesta ja kansainvälisestä ihmisoikeusongelmasta on kyse. Lisäksi selonteossa olisi ollut hyvä huomioida ihmiskauppa myös erillisenä

ihmisoikeuskysymyksenä ja ilmiönä, ei ainoastaan mainintana naisiin kohdistuvan väkivallan määritelmässä.

Selonteossa todetaan Suomen tuovan kansainvälisillä foorumeilla esiin kansalais- ja poliittisten oikeuksien (KP-oikeudet) ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS-oikeudet) velvoittavuutta ja jakamattomuutta (mm. s. 19). Itse selonteossa TSS-oikeuksien tarkastelu jää kuitenkin ohueksi. Tämä on valitettavaa, kun otetaan huomioon TSS-oikeuksien perustavanlaatuinen merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä ja TSS-oikeuksien toteutumiseen Suomessa liittyvät haasteet. Esimerkiksi koronapandemian aikana toimintarajoitteiset ja vammaiset henkilöt ovat raportoineet myös Suomessa muuta väestöä useammin sosiaali- ja terveyspalvelujen ja hoitojen peruuntumisesta ja palveluihin pääsyn vaikeutumista. Tätä olisi ollut syytä kuvata selonteossa koronapandemiaa käsittelevässä kohdassa. Turhan vähälle huomiolle jää myös se, että TSS-oikeuksia toteuttavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen laatu ja saatavuus vaihtelee Suomessa alueittain aiheuttaen vakavia yhdenvertaisuusongelmia, ja että joissakin palveluissa, kuten lasten ja nuorten psykiatrian palveluissa, esiintyy laajamittaista kroonista vajetta. Palvelujärjestelmän alueelliset erot sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten vammaisten, lasten ja etenkin vammaisten lasten, vanhusten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen liittyvät haasteet olisivat edellyttänyt laajempaa huomiota selonteossa. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen odotetaan osaltaan ratkaisevan kuvattuja ongelmia. Tämä ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti, vaan näihin ongelmiin tulee kiinnittää erityistä huomiota uudistusta toimeenpantaessa. Lisäksi uudistuksen vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen on tärkeä seurata ja seurantaan kohdentaa riittävästi resursseja.

THL pitää tärkeänä kestävän kehityksen sosiaalisen ulottuvuuden vahvistamista selonteossa kuvatulla tavalla. Sosiaalisesti kestävä kehitys on olennainen osa kestävän kehityksen kokonaisuutta. THL näkee, että ilmiökokonaisuuteen kuuluvat globaali muuttoliike, pakolaisuuden ehkäisy ja kansallinen turvapaikkapolitiikka ja -lainsäädäntö. Myös ilmastonmuutos on merkittävä tekijä ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta ja sen merkitys tulee tulevaisuudessa korostumaan. Eri ilmiöiden väliset vaikutussuhteet kaipaavat vielä tarkempaa analyysiä ja selkeyttämistä.

THL kiittää, että selonteon digitalisaatiota käsittelevässä osiossa on painotettu saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden turvaamista digitaalisissa palveluissa, jotta palvelut olisivat kaikkien väestöryhmien käytettävissä. Selonteon 7.4. kohdassa mainitaan erikseen ikääntyneet henkilöt, mutta on huomioitava, että palveluiden saavutettavuus koskee erityisesti myös vammaisia henkilöitä. THL toteaa, että Suomi on YK:n vammaisyleissopimuksen ratifioinnin myötä sitoutunut noudattamaan yleissopimuksen 9 artiklan määräyksiä saavutettavuudesta ja esteettömyydestä. Tämän vuoksi saavutettavuuden toteuttamista ei tulisi nähdä ainoastaan kansallisesti ja kansainvälisesti edistettävänä *tavoitteena*, vaan Suomea sitovana kansainvälisoikeudellisena *velvoitteena*.

Ihmisoikeuksien täytäntöönpanon ja oikeusvaltiokehityksen (luku 4) tai perus- ja ihmisoikeustoiminnan seurannan ja kehittämisen (luku 8) tarkastelun yhteydessä olisi ollut syytä arvioida sekä kansallisen että kansainvälisen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontajärjestelmän tehokkuutta ja resursoinnin riittävyyttä sekä analysoida kansainvälisten standardien valossa (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen valossa) kansallisia oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien toteutumisen kipupisteitä ja kehitystarpeita Suomessa.

Eeva Nykänen

7.3.2022

Lopuksi THL vielä korostaa perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamisen tärkeyttä lainvalmistelijoiden ja muiden avainasemassa olevien tahojen keskuudessa sekä yhteiskunnassa laajemminkin. Lisäksi THL kiinnittää huomiota tarpeeseen kehittää entistä systemaattisemmin perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointimenetelmiä sekä oikeuksien toteutumisen seurantamekanismeja ja -indikaattoreita. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaindikaattorit tulee kytkeä tasa-arvoindikaattoreiden ja syrjinnän seurantajärjestelmän tietopohjaan. Eri indikaattoreita on tärkeää kehittää itsenäisiksi, mutta toisaalta toisiaan täydentäviksi kokonaisuudeksi. Tiedon katvealueet tulee tunnistaa (esimerkiksi väestöryhmittäinen tieto, eri perustein haavoittuvassa asemassa olevia koskeva tieto ja syrjintää koskeva tieto) ja tietopohjaa kehittää niin, että toimenpiteillä on vahva tutkimuksellinen perusta. Kumuloituvien ihmis- ja perusoikeusloukkausten ja kasautuvan eriarvoisuuden ja sen taustalla olevien mekanismien tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää.

Pääjohtajan sijainen,
hallinto- ja talousjohtaja — Mia Nykopp

Johtaja — Tiina Laatikainen